

L'educació social. També digital

Jordi Bernabeu Farrús

Ja fa uns anys que des de l'educació social vam començar a debatre sobre l'arribada de l'internet social i relacional (allò que hem anomenat el 2.0), iniciant espais de reflexió al voltant de l'impacte d'aquesta nova dimensió. Si bé és cert que en molts àmbits professionals (l'empresarial o el publicitari) ningú en qüestiona l'ús, aquesta discussió en l'entorn de l'acció socioeducativa esdevé més complexa: una confrontació entre posicions resistencialistes (que no sols crítiques) i d'altres de més proactives (que no acrítiques), la manca de criteris "validats" entre la professió, la facilitat amb què moltes institucions han fugit del debat, la recurrent referència a l'esclatxa generacional, la manca de propostes sobre la qüestió en l'àmbit formatiu, una necessària desconexió de les motxilles de la feina, etc. Molts esforços de la professió s'han centrat a analitzar els usos adolescents i joves –i adaptar-s'hi–, fet que evidencia la necessitat d'establir una mirada molt més àmplia i nova per a aquest context.

No es tracta d'un tema de dispositius d'adolescents i joves

Es tracta, entre altres aspectes, de fugir de la dicotomia *món virtual* - *món real*. Toca

treballar dues realitats, complementàries, fusionades i que actuen com a vasos comunicants. La virtualitat esdevé real, i la realitat, inherentment digital. Per la qual cosa ja no té sentit parlar en termes que "a la vida real" les coses són diferents. Les xarxes socials no compleixen la seva funció quan es viuen aquestes dues realitats com a independents. De fet, aquesta conceptualització és una de les principals diferències entre persones adultes i adolescents i joves: una significació clarament relacional, amb un pes important pel que fa a la imatge i on cada vegada més es dispersa la fina línia vermella que separa connectabilitat amb disponibilitat. Es conformen noves dimensions (noves formes de coneixement), construint tendències i noves influències (de mercat, professionals, referencials, etc.), esdevenint-se nous receptacles (de malestars, de gestió del temps, etc.), i noves fonts de relació, diversió i gestió de la quotidianitat (amb totes les seves derivades). És ben conegut en el nostre camp que tota novetat que recau en l'adolescència esdevé una emergència adulta (Funes, 2016). Però és aplicable a altres col·lectius no especialment joves. És clar que en la seva cons-

Les xarxes socials no compleixen la seva funció quan es viuen el món real i el món virtual com a dues realitats independents.

trucció com a persones l'inevitable virtualitat compleix diferents funcions: existim (existeixo); participem (grupament); ens informem (assabentar-se i descobrir); ens relacionem (interacciono); reconeixem (fem likes, entre altres possibilitats) i ens reconeixen (ens fan *likes*, validant-nos). Expliquem (narrem), esdevenim autors i som protagonistes (Sibilia, 2008).

Els reptes professionals? Qüestionar-nos noves variables, repensar les que ja tenim –i es transformen– i valorar noves vulnerabilitats, així com aprofitar-ne les oportunitats.

Soc educadora o educador social. També digital.

Professionalment, hi ha dues premisses difícils de qüestionar. U: hem de ser-hi. Dos: construir els criteris d'aquestes presències. Són moltes les reflexions que es poden fer al voltant d'existir professionalment *online*. Això és: implicacions, efectes i variables educatives que s'han de treballar. Tot i que cal deixar clara una obvietat: no és un món que generi *per se* crisis educatives. En tot cas construeix noves fragilitats. Ens envaeixen noves i interessants qüestions: com

esdevenim, digitalment, professionals de referència? Acudirien a nosaltres de forma diferent les persones usuàries quan tenen un problema o necessiten la nostra figura profes-

sional si existíssim professionalment *online*? L'ascendència educativa (a qui tinc com a referent?) és clau en l'univers de la nostra professió. I, en aquest sentit, sembla que ens costa esdevenir professionals digitals d'usuaris connectats.

Perquè si del que parlem és d'acompanyar cal que les persones disposin de referents, també a la xarxa. És necessària un reflexió seriosa i acurada al voltant dels nous "estars" professionals. Amb les discussions pertinents sobre les noves tensions que ens trobem. (1) Amb quins dispositius representa que he de participar professionalment? Amb els meus propis o amb els facilitats per la institució? (2) On comença la meua vida personal i la meua vida professional, pel que fa a horaris, llocs de treball, etc.? (3) Fins on soc ciutadà o professional?

Trobem, en definitiva, noves grupalitats d'usos i interessos. Sense oblidar altres aspectes importants. Per una banda: una època d'hiperconnexió possiblement ens obligui a recuperar l'existència de ritmes

pausats, complementaris i compatibles, que donin pas a la desconexió com a idea a promoure. Per l'altra: també cal començar a entrenar-se en nous criteris de resposta (“No sempre hi soc”; “Si puc, em va bé –i vull– contestaré”; “Rebut”; “Ja contestaré”; “Ara et dic”...). Per acabar, cal deixar clar el següent: el Whatsapp no ha de substituir el cara a cara. En tot cas, ha de servir-nos per saber dels nostres contactes, quedar amb ells, o establir-hi depèn de quines relacions. L'Instagram no ha de substituir la plaça. Ha de servir-nos per continuar converses que s'han donat allà, referenciar-les en clau d'imatge (no sempre de *selfie*), quedar per anar a la plaça, o saber què hi estan passant. A més d'altres llocs i informacions. També ens “afecta” pel que fa a la formalitat: treballarem al carrer complementant-nos amb un grup de WhatsApp, mentre al Facebook circulen *likes* de l'última oferta de feina que hem publicat des del Servei.

Algunes idees per a l'acció socioeducativa

1. Parlem de connexions, d'espais de relació. No de dispositius mòbils. I això alhora ens obliga a repensar com promoure el sentit comunitari. Ens equivocarem si entenem la xarxa *per se* com una comunitat només perquè les persones interactuen intercanviant opinions, continguts o altres informacions. Cal entendre la xarxa com

quelcom més que una suma de perfils interconnectats, per la qual cosa cal aprofundir en els usos complexos, pensant i repensant aspectes com la identitat, la comunitat i l'alteritat. Al mateix temps, i retornant a la complementarietat, no hi ha xarxa sense carrer ni carrer sense xarxa. Entendre que no es tracta de dues realitats paral·leles. I posats a tenir en compte la digitalitat, és evident que ens aporta oportunitats: millora la facilitat per comunicar, esdevé un bon vehicle per canalitzar indignacions, i redueix la distància amb el poder.

2. Les desigualtats socials també esdevenen digitals. En aquest sentit, el nivell sociocultural de la família té influència en els usos digitals, qüestió que ja començava a aparèixer a les recerques que es publicaven anys enrere: “En les famílies en què el pare i la mare tenen nivells educatius més alts, es redueix dràsticament el consum de televisió i, una mica menys, però encara de manera significativa, la proporció d'adolescents que fan ús quotidià del mòbil o la consola de joc” (Marí-Klose i altres, 2008). A l'estudi *La sombra de la crisis* del Centre Reina Sofia hi alerten que, entre ara i el 2018, la situació socioeconòmica dels usuaris cada vegada explicarà millor les diferències en l'ús de les TIC. Passarem de l'esclatxa digital per qüestió d'edat a l'esclatxa digital per qüestions socioeconòmiques. Les

diferències entre “els que materialment poden i els que no poden accedir a les TIC” s’aniran eixamplant, i això també comportarà diferències associades per treure’n el millor profit (Gentile i altres, 2013). L’informe *L’esclatxa digital a la ciutat de Barcelona* (2016) explica

diferents lògiques d’ús, accés i qualitat d’ús. Entre altres, com en un barri de la zona alta (on viu gent de classe alta) existeixen 30 punts –positius– de diferència en relació amb barris de classe mitjana-baixa. Tot plegat, quan cada vegada més se’ns recorda que l’èxit o el fracàs escolar estan correlacionats directament amb les desigualtats.

Tindrà sentit, doncs, garantir l’accessibilitat a aquells entorns amb més dificultats: abocar més recursos a aquells contextos que més en necessiten. Sense caure en la simplificació de “com més màquines, més problemàtiques associades”. Ja explicàvem com la dificultat no residia en el fet de disposar o no d’ordinador, ni necessàriament en la quantitat d’hores en què una persona pot estar connectada, sinó que aquest ús no fos acompanyat, supervisat i utilitzat com a element de treball i producció. Per això

**Les persones usuàries
acudirien a nosaltres
de forma diferent quan
tenen un problema o
necessiten la nostra
figura professional
si existís
professionalment
online?**

proposem tres eixos d’anàlisi: 1) dispositius d’ús (què es fa servir?); 2) oportunitats d’accés (qui m’acompanya en el seu aprenentatge?); 3) qualitat de l’ús (capacitat per elaborar usos complexos).

3. Les problemàtiques digitals. Tampoc caiguem en reduccionismes com ara “ser esclaus del mòbil” o el fet de patir “malalties socials”. Hem de poder explicar aquesta realitat canviant sense recórrer a l’explicació patològica. Per als que es passen, si en alguna cosa coincideix la comunitat científica internacional, és en la necessitat d’entendre els problemes derivats de les tecnologies com a símptoma d’un problema de base i no com a causa. És a dir: ens enganxem al mòbil o a les relacions *online* per suplir altres carències moltes vegades, novament, lligades al jo i a la qüestió social. Molts estudis observen que aquelles persones que acaben utilitzant les pantalles problemàticament estan correlacionades amb una simptomatologia afectiva i ansiosa (Matalí i altres, 2014). Traduït col·loquialment: aspectes com estar trist, deprimat, sentir-se sol o posar-se molt nerviós davant el contacte social són els que

acaben per determinar l'aparició o no de problemes.

Ara que es recorre sovint al concepte (ciber)assetjament sabem que moltes pràctiques amb final tràgic s'haurien pogut desenvolupar de manera diferent si haguessin existit

persones amb capacitat d'intervenir en aquestes crisis. Per tot això, avancem tres propostes: 1) potenciar la figura de l'adult professional per garantir uns criteris d'intervenció: confidencialitat, rapidesa i sentit comú (no tot cal que ho resolguin els professionals externs i/o especialistes); 2) introduir els serveis especialitzats com a persones quotidianes en les vides adolescents, i en la comunitat educativa en general; 3) remarcar en qualsevol acció preventiva que explicar certs problemes (discrecionalment i a gent adulta de confiança) pot ser una bona manera de resoldre'ls.

4. La visió crítica com a mode de reflexió permanent. La proposta és afrontar la revolució digital també des d'una perspectiva crítica. O com introduir l'ètica en un món que, tot i la lògica de la participació, és conduït per les estratègies de mercat. Esdevé

Cal entendre la xarxa com quelcom més que una suma de perfils interconnectats, per la qual cosa cal aprofundir en els usos complexos, pensant i repensant aspectes com la identitat, la comunitat i l'alteritat.

una bona i bonica oportunitat per treballar aspectes lligats a la protecció de les nostres dades, dels nostres drets i, per extensió, de la nostra privacitat. Per això cal treballar la xarxa com un entorn que ho sap tot i que no esborra res. Que,

sota excuses d'anàlisi de mercat o seguretat (de cop) d'estat, controla i monitoritza comportaments. Aspectes com identitat digital, exposició, intimitat, etc. esdevenen referències bàsiques de treball. Tant en un aspecte preventiu ("Compte amb el que penges") com constructiu ("Una bona manera de garantir-ne una bona gestió és fer-ne un ús positiu"). Tot plegat en ple auge de la filosofia (emancipatòria?) *Do it yourself*, que com molt bé defineix Marina Garcés (2016), esdevé "el gran basar de la vivència empaquetada, programada i simulada". ■

Referències bibliogràfiques

- FUNES, Jaume. *Educar adolescents... Sense perdre la calma*. Vic: Eumo, 2016.
- GARCÉS, Marina. *Fora de classe*. Barcelona: Arcadia, 2016.
- GENTILE, Alessandro.; SANMARTÍN, Anna.; HERNÁNDEZ, Ana Lucía. *La*

sombra de la crisis. La sociedad española en el horizonte 2018. Madrid: FAD, 2013.

- MARÍ-KLOSE, Pau; GÓMEZ, Carme.; BRULLET, Cristina.; ESCAPA, Sandra. *Temps de les Famílies.* Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania, Generalitat de Catalunya, 2008.
- MATALÍ-COSTA, Josep; SERRANO-TRONCOSO, Eduardo; PARDO, Marta; VILLAR, Francisco [et al.] (2014). *Social Isolation and the "Sheltered" Profile in Adolescents with Internet Addiction.* J Child Adolesc Behav 2:139. doi:10.4172/2375-4494.1000139.
- ROCA-SALVATELLA. *La brecha digital en la ciudad de Barcelona.* Barcelona: Mobile World Congress, 2016. [Disponible: http://mobileworldcapital.com/escletxa-digital/download/escletxa-digital_cas.pdf].
- SIBILIA, Paula. *La intimidación como espectáculo.* Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina, 2008.

CITA ARTICLE

BERNABEU, Jordi. "L'educació social. També digital". *Quaderns d'Educació Social.* Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de Catalunya. Núm. 19 (novembre 2017), p. 106-111.

RESUM

L'ús de l'entorn digital genera nous reptes en l'àmbit de l'acció socioeducativa. En funció de com entenguem i plantejarem els seus usos construirem la nostra visió professional alhora que construirem nous criteris per a la intervenció.

Paraules clau: digitalitat, acompanyament socioeducatiu, criteris professionals.

ABSTRACT

The use of the digital environment creates new challenges in the field of socio-educational action. Depending on how we understand and propose their uses, we will build our professional vision. We will also construct new criteria for the intervention.

Keywords: digitality, socio-educational support, professional criteria.